

Številka: 8-IV-395/2-O-16/DV
Datum: 16. 9. 2016
Zveza: 341-3/2016

Zavod za gozdove Slovenije
Centralna enota
Oddelek za gozdne živali in lovstvo
Večna pot 2
1000 Ljubljana

Zadeva: **Pisno stališče o posegu v populacijo rjavega medveda (*Ursus arctos*), volka (*Canis lupus*) in risa (*Lynx lynx*)**

Spoštovani!

Z dopisom št. 341-3/2016, z dne 12. 9. 2016, prejeto dne 13. 9. 2016, ste zaprosili naslovni zavod za pisno stališče o posegu v populacijo rjavega medveda (*Ursus arctos*), volka (*Canis lupus*) in risa (*Lynx lynx*). Dopisu je bilo priloženo Strokovno mnenje za odstrel velikih zveri za obdobje 1. 10. 2016 – 30. 9. 2017, ki ga je pripravil Zavod za gozdove Slovenije.

Zavod za gozdove Slovenije predlaga, da se odstreli 90 medvedov, če je mogoče, pa še odstrel 3 medvedov v prehodnem in v območju izjemne prisotnosti. Odstrel medvedov bi se izvedel v obdobju med 1. 10. 2016 in 30. 4. 2017 na delu območja Posavskega lovsko upravljaljskega območja, delu območja Novomeškega lovsko upravljaljskega območja, območju Kočevsko-Belokranjskega lovsko upravljaljskega območja, Notranjskega lovsko upravljaljskega območja (razen v lovišču Brezovica), delu območja Primorskega lovsko upravljaljskega območja, delu območja Triglavskega lovsko upravljaljskega območja, delu območja Zahodnega visokokraškega lovsko upravljaljskega območja (razen v loviščih Sabotin in Dobrovo, desnega brega Soče v loviščih Kanal in Anhovo in delu lovišča Vrhnika severno od železniške proge Ljubljana-Postojna) in delu območja Zasavskega lovsko upravljaljskega območja. Odstrel 3 dodatnih medvedov bi se izvedel v Zasavskem LUO med AC Ljubljana-Obrežje in reko Savo, v Novomeškem in Posavskem LUO med AC Ljubljana –Obrežje in reko Savo (občine Trebelno-Mokronog, Sevnica in Radeče) ter v Triglavskem LUO v prehodnem območju, kjer pa bi se izvedel le ob ponavljajočih škodnih dogodkih.

Zavod za gozdove Slovenije predlaga, da se iz narave odvzame 10 volkov. Odstrel volkov bi se izvedel v obdobju med 1. 10. 2016 in 31. 1. 2017 ter med 1. 9. in 30. 9. 2017 na območju Kočevsko-Belokranjskega lovsko upravljaljskega območja, Novomeškega lovsko upravljaljskega območja, Notranjskega lovsko upravljaljskega območja, Zahodnega visokokraškega lovsko upravljaljskega območja in Primorskega lovsko upravljaljskega območja.

Zavod za gozdove Slovenije predlaga odvzem mrtvih osebkov medveda, volka in risa iz narave. Vsak najden mrtev osebek se pošlje na preiskavo Univerzi v Ljubljani, Veterinarski fakulteti in Biotehniški fakulteti, Oddelku za biologijo. Na preiskave naj bi se poslal celoten osebek ali pa le s fakultetama predhodno dogovorjeni vzorci, če le ti ne bi želeli ali potrebovali celega osebka. Tovrstne raziskave potekajo že daljši čas in so namenjene predvsem ugotavljanju vzrokov smrtnosti velikih zveri in raziskavam biologije velikih zveri.

Pisno stališče se podaja na podlagi 81. člena Zakona o ohranjanju narave (20) in 8. člena Uredbe o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah (19).

PISNO STALIŠČE ZAVODA REPUBLIKE SLOVENIJE ZA VARSTVO NARAVE O POSEGU V POPULACIJE VELIKIH ZVERI

A UVOD

Medved, volk in ris so v Sloveniji ogrožene in zavarovane vrste in jih je prepovedano odvzemati iz narave (14; 19). Medved, volk in ris so tudi mednarodno varovane vrste. V Direktivi o habitatih so navedeni kot vrste, ki jih je potrebno strogo varovati (2). Med drugim je prepovedana tudi vsaka oblika namernega ujetja ali ubitja osebkov teh vrst v naravi. V 16. členu Direktive o habitatih so določeni razlogi za odstop od te določbe. Prvi odstavek 16. člena določa, da če ni druge zadovoljive možnosti in če odstopanje ne škoduje vzdrževanju ugodnega stanja ohranjenosti populacij zadevne vrste na njenem naravnem območju razširjenosti, države članice lahko odstopijo od določb členov 12, 13, 14 ter 15(a) in (b):

- a) zaradi varstva prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst in ohranjanja naravnih habitatov;
- b) da preprečijo resno škodo, zlasti na posevkih, živini, gozdovih, ribištvu in vodi ter drugih vrstah premoženja;
- c) zaradi interesov zdravja ljudi in javne varnosti ali zaradi drugih razlogov prevladujočega javnega interesa, ki je lahko tudi socialne ali gospodarske narave, in zaradi koristnih posledic bistvenega pomena za okolje;
- d) zaradi raziskovanja in izobraževanja, zaradi doseljevanja in ponovnega naseljevanja teh vrst ter za to potrebne vzreje, vključno z umetnim razmnoževanjem rastlin;
- e) da pod strogo nadzorovanimi pogoji dovolijo selektiven in omejen odvzem ali zadrževanje nekaterih osebkov vrst, navedenih v Prilogi IV, v omejenem številu, ki ga določijo pristojni nacionalni organi.

Prav tako je namerno ujetje ali ubitje medvedov, volkov in risov prepovedano z Uredbo o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah (19). Prvi odstavek 16. člena Direktive o habitatih pa je preveden v prvi odstavek 7. člena Uredbe o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah (19). Le ta opredeljuje razloge za odvzem iz narave, če ni druge možnosti in odvzem iz narave ne škoduje ohranitvi ugodnega stanja populacije. Dopustni razlogi so:

- zagotavljanje koristi varstva živalskih in rastlinskih vrst in ohranjanja habitatnih tipov,
- preprečitev resne škode, zlasti na posevkih, živini, gozdovih, ribiških območjih in vodi ter drugem premoženju,
- zagotavljanje zdravja in varnosti ljudi, vključno z zračno varnostjo, ali drugi nujni razlogi prevladovanja javne koristi, ki je lahko tudi socialna ali gospodarska, in koristne posledice bistvenega pomena za okolje,
- doseljevanje ali ponovno naseljevanje živali, vključno z gojenjem za namene doseljevanja ali ponovnega naseljevanja,
- selektivno in omejeno ujetje, opremljanje z oznakami ali poseg, ki lahko povzroči poškodovanje ali odvzem živali za namene raziskovanja, ali
- selektiven in omejen odvzem živali iz narave zaradi uravnavanja velikosti populacije z okoljem, pod strogo nadzorovanimi pogoji in v omejenem številu.

Smernice Evropske komisije (3) razlagajo, da je potrebno upoštevati tri predpogoje, pod katerimi je možno uveljavljanje izjem po 16. členu Direktive o habitatih:

- obstoj enega ali več razlogov, ki so navedeni v prvem odstavku 16. člena;
- da ni drugih zadovoljivih možnosti in
- da poseg ne bo škodoval vzdrževanju ugodnega stanja ohranjenosti populacije.

Ob neizpolnjevanju katerega koli od treh naštetih predpogojev je uveljavljanje izjeme nemogoče.

O odvzemu volkov iz narave imamo v Sloveniji tudi že sodno prakso. Ustavno sodišče je 7. 7. 2016 razsodilo, da se odpravi Priloga 2 Pravilnika o odvzemu osebkov vrst rjavega medveda (*Ursus arctos*) in volka (*Canis lupus*) iz narave (Ur. l. RS, št. 28/09, 78/15). Sodišče v sodbi

povzema pogoje, ki jih za odvzem nalagata Direktiva o habitatih in uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah. Pri tem še pojasnjuje, da je izjemo od splošne prepovedi ubijanja volkov potrebno razlagati ozko, upoštevati pa je potrebno tudi načelo previdnosti, ki pomeni, da v primeru dvoma prevlada korist varstva okolja pred drugimi interesi. Sodišče je razsodilo, da v osnutku Pravilnika o spremembah izhaja, da trije predpisani predpogoji pred sprejetjem pravilnika v obravnavanem primeru (odvzem volka iz narave) niso izkazani, preverba teh treh testov pa je predpisana v okviru strokovnega mnenja, ki ga pripravi Zavod za gozdove Slovenije. V strokovnem mnenju morajo biti predstavljena stališča do obstoja razlogov in pogojev za odstopanje od strogega varstva volka in podana ocena o vplivu odstrela na ohranjanje ugodnega stanja populacije volka.

B   POVZETEK PISNEGA STALIŠČA

RJAVI MEDVED

Odstrel medvedov v obdobju 1. 10. 2016 – 30. 9. 2017 je mogoč ker:

- je sprejemljiv iz razlogov
  - zmanjševanja škod na domačih živalih, pridelkih in drugem premoženju,
  - zagotavljanja zdravja in varnosti ljudi in
  - uravnavanja velikosti populacije z okoljem;
- druge možnosti obstajajo, vendar niso zadostne;
- odstrel ne bo ogrozil ugodnega stanja populacije, pod pogojem, da se odstrel ohrani na nivoju preteklih let, to je 80 osebkov, saj ni novih podatkov, ki bi dokazovali, da je povečanje odstrela potrebno.

Odvzem najdenih mrtvih medvedov iz narave v obdobju 1. 10. 2016 – 30. 9. 2017 je mogoč ker:

- je sprejemljiv iz razlogov
  - zagotavljanja koristi varstva medveda in
  - za namene raziskovanja;
- druge možnosti ne obstajajo;
- odvzem ne bo negativno vplival na stanje populacije.

VOLK

Podatki o stanju populacije volka in preteklem odvzemu iz narave kažejo, da bi populacija lahko prenesla odvzem 10 volkov iz narave, vendar pa smo mnenja, da se Zavod za gozdove Slovenije glede na zaključke zgoraj omenjene sodbe v strokovnem mnenju ni ustrezno opredelil do obstoja drugih zadovoljivih možnosti in ni ustrezno obrazložil, kako bo odvzem oziroma višina odvzema vplival na povečanje tolerance pri rejcih pašnih živali.

Odvzem najdenih mrtvih volkov iz narave v obdobju 1. 10. 2016 – 30. 9. 2017 je mogoč ker:

- je sprejemljiv iz razlogov
  - zagotavljanja koristi varstva volka in
  - za namene raziskovanja;
- druge možnosti ne obstajajo;
- odvzem ne bo negativno vplival na stanje populacije.

RIS

Odvzem najdenih mrtvih risov iz narave v obdobju 1. 10. 2016 – 30. 9. 2017 je mogoč ker:

- je sprejemljiv iz razlogov
  - zagotavljanje koristi varstva risa in
  - za namene raziskovanja;

- druge možnosti ne obstajajo;
- odvzem ne bo negativno vplival na stanje populacije.

C   PODROBNEJŠA OBRAZLOŽITEV PISNEGA STALIŠČA

1   Rjavi medved (*Ursus arctos*)

Direktiva o habitatih in Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah nalagata, da morajo biti za odvzem medvedov iz narave izpolnjeni trije predpogoji:

- obstoj enega ali več razlogov, ki so navedeni v prvem odstavku 7. člena Uredbe o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah;
- da ni drugih zadovoljivih možnosti in
- da poseg ne bo škodoval vzdrževanju ugodnega stanja ohranjenosti populacije.

1.1   Ocena o vplivu odvzema iz narave na ohranitev ugodnega stanja populacije

1.1.1   Stanje populacije

Populacija rjavega medveda v Sloveniji je ocenjena na 400-500 osebkov in je zadnja leta stabilna (5). V populaciji nekoliko prevladujejo samci, kar je posledica večje imigracije medvedov iz Hrvaške. Samice si običajno poiščejo prostor bližje materam, medtem ko samci migrirajo na večje razdalje. Populacija medvedov v Sloveniji predstavlja severozahodni del dinarsko-pindske populacije rjavega medveda, ki šteje 3070 osebkov in narašča (8).

Glede na podatke in modele se v Slovenijo letno priseli okoli 20 medvedov več, kot pa se jih odseli (5). Imigracije tako pomenijo 4-5 % slovenske populacije. Populacija rjavega medveda v Sloveniji predstavlja ponor zaradi načina upravljanja s populacijo. Odstrel je namreč naravnan tako, da je rast populacije in posledično migriranje rjavega medveda proti Avstriji in Italiji v Sloveniji ustavljena.

Podatki, ki jih Zavod za gozdove Slovenije spremlja na števnih mestih kažejo, da ima mladiče mlajše od enega leta okoli 12 % opaženih samic, te samice pa imajo povprečno 1,88 mladiča. Pri velikosti medvedje populacije 434 osebkov (394-475 osebkov) povzeto po (17), smo ocenili, da se v Sloveniji skoti povprečno 101 mladič (92-111 mladičev) na leto.

Podatki o smrtnosti medveda nakazujejo, da predstavlja od človeka pogojena smrtnost 95 % vse zabeležene smrtnosti medveda (5). Večino smrtnosti predstavlja odstrel. Poleg odstrela je letno zabeležen pogin še povprečno 10-20 osebkov, predvsem zaradi povozov. To so t.i. izgube.

Populacija rjavega medveda v Sloveniji je trenutno v ugodnem stanju.

1.1.2   Velikost odvzema

Zavod za gozdove Slovenije predlaga, da se z odstrelom iz narave odvzame 93 medvedov. Celoten odvzem medvedov iz narave bi bil še nekoliko večji, saj je k odstrelu potrebno prišteti še vse medvede, ki jih najdejo mrtve ali pa so bili žrtve prometnih nesreč (t.i. izgube), ki predstavljajo 10 do 20 medvedov letno. Celoten odvzem iz narave bi bil tako nekje okoli 100-110 osebkov.

Da gre za selektiven odvzem iz narave Zavod za gozdove Slovenije določa naslednje usmeritve:

- V Kočevsko - Belokranjskem LUO (osrednji del) in v Notranjskem LUO (osrednji del) je potrebno praviloma že v osnovi dodeliti večjo kvoto za odstrel (2 medveda ali več na lovišče) loviščem, na območju katerih v zadnjih letih nastaja večino konfliktnih situacij med medvedi in ljudmi.
- V Kočevsko - Belokranjskem LUO (osrednji del) in v Notranjskem LUO (osrednji del) se del kvote (po 7 medvedov v vsakem LUO, težnostnih kategorij proporcionalno v enakem deležu kot je osnovni razdelilnik) ne razdeli upravljavcem lovišč/LPN, pač pa ostane rezerva za primere izrednih-konfliktnih dogodkov ter se jih aktivira v konkretni situaciji.
- Odstrel v osrednjem življenjskem območju medveda naj se prednostno izvede v pasu 1,5 km okoli naselij, prav tako tudi na lokacijah, kjer pogosteje prihaja do nastanka škodnih primerov.
- Od skupne kvote za Novomeško in Posavsko LUO (robno območje) se v jesenskem obdobju (1. 10. - 31. 12.) dodeli 1 medveda do 100 kg namensko loviščem Posavskega LUO. V kolikor v omenjenem obdobju odstrel v navedenih loviščih tega LUO ne bo realiziran, se v spomladanskem obdobju (1. 1. – 30. 4.) tega medveda lahko lovi do realizacije tako v loviščih Posavskega, kot tudi Novomeškega LUO.

Glede na to, da ni novih podatkov o številčnosti populacije rjavega medveda v Sloveniji in da je bil odstrel pretekla leta naravnan tako, da se populacija rjavega medveda ni povečevala, je potrebno odstrel ohraniti na nivoju iz zadnjih let. Iz narave se lahko odvzame do 100 medvedov. Od tega z odstrelom 80 osebkov, ostalo pa so rezervacije za morebitne izgube. Tudi odvzem najdenih mrtvih medvedov iz narave ne bo imel negativnega vpliva na stanje populacije.

1.2 Utemeljenost poseganja v populacijo

1.2.1 Razlogi za odvzem iz narave

Zavod za gozdove Slovenije v strokovnem mnenju predlaga odvzem volkov iz narave iz razloga »selektiven in omejen odvzem živali iz narave zaradi uravnavanja velikosti populacije z okoljem, pod strogo nadzorovanimi pogoji in v omejenem številu« na podlagi 6. alineje prvega odstavka 7. člena Uredbe o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah (2004).

1.2.1.1 Razlog »selektiven in omejen odvzem živali iz narave zaradi uravnavanja velikosti populacije z okoljem, pod strogo nadzorovanimi pogoji in v omejenem številu«

Uporaba razloga »selektiven in omejen odvzem živali iz narave zaradi uravnavanja velikosti populacije z okoljem, pod strogo nadzorovanimi pogoji in v omejenem številu« je za odstrel medvedov ustrezna.

Navedeni razlog izhaja iz točke (e) prvega odstavka 16. člena Direktive o habitatih (2), ki izjemo navaja kot: »[...] na njihovem naravnem območju razširjenosti, države članice [...] pod strogo nadzorovanimi pogoji dovolijo selektiven in omejen odvzem [...] nekaterih osebkov vrst, navedenih v Prilogi IV, v omejenem številu, ki ga določijo pristojni nacionalni organi.« Slovenska zakonodaja je v tem pogledu strožja, kot to določa Direktiva o habitatih, saj dodatno omejuje odvzem in ga pogojuje z »zaradi uravnavanja velikosti populacije z okoljem«.

Zakon o ohranjanju narave in njegovi podzakonski akti ne definirajo pojma »okolje«. Pojem okolje je definiran le v Zakonu o varstvu okolja (21), kot »tisti del narave, kamor seže ali bi lahko segel vpliv človekovega delovanja« pri čemer je človek sestavni del narave.

Medved, tako kot večina vrst, v naravnem okolju ne potrebuje človekovega poseganja, saj se populacije zaradi znotraj- in zunajvrstnih mehanizmov dolgoročno ne morejo povečati nad biološko nosilno kapaciteto okolja. Zaradi tega poseganje v populacijo medveda ni potrebno. Če pa okolje razumemo kot prostor, v katerem je prisoten človek s svojo dejavnostjo, je pri nosilni

kapaciteti okolja treba upoštevati tudi družbeni vidik, ki določa toleranco ljudi do medveda. Družbena nosilna kapaciteta okolja je lahko nižja od biološke. V primeru velikih zverí, pri katerih je ohranjanje in preživetje vrst odvisno tudi od odnosa ljudi do teh vrst, je upoštevanje družbene kapacitete okolja pomembno. Obstajajo tudi druge možnosti, ki lahko izboljšajo toleranco ljudi do medvedov, ki pa niso zadostne. Za Slovenijo je značilna velika prostorska razdrobljenost, kjer se prepletajo gozd, kmetijske površine ter urbana krajina. Z naraščanjem populacije so se medvedi prisiljeni pomikati bližje človekovim bivališčem, kar povečuje možnost srečanj z medvedom in s tem zmanjšanje tolerance za varstvo medveda. Odstrel medvedov vpliva na zmanjšanje verjetnosti srečanj z medvedom in ohranjanje tolerance ljudi do medveda, zato menimo, da je odstrel »zaradi uravnavanja velikosti populacije z okoljem« v družbenem smislu sprejemljiv.

Zavod za gozdove Slovenije za celostno predstavitev problematike rjavega medveda predstavlja tudi obstoj razlogov po 2. in 3. alineji prvega odstavka 7. člena uredbe o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah.

1.2.1.2 Razlog »preprečitev resne škode, zlasti na posevkih, živini, gozdovih, ribiških območjih in vodi ter drugem premoženju«

Uporaba razloga »preprečitev resne škode, zlasti na posevkih, živini, gozdovih, ribiških območjih in vodi ter drugem premoženju« je mogoča. Rezultati raziskave telemetričnega spremljanja medvedov so pokazali, da škodo povzroča le majhen del medvedov, medtem ko drugi medvedi zelo redko ali celo nikoli ne povzročajo škode (6). Obstajajo ukrepi za preprečitev škode, vendar z njimi problema ni mogoče v celoti rešiti. Ohraniti je treba tarčen odstrel t.i. konfliktnih medvedov, ki kažejo očitne znake habituacije na človeka. Pogosto ti medvedi ne povzročajo samo škode, temveč so neposredno nevarni tudi ljudem. Odstrel konfliktnih medvedov zaradi preprečevanja škod je sprejemljiv.

1.2.1.3 Razlog »zagotavljanje zdravja in varnosti ljudi, vključno z zračno varnostjo, ali drugi nujni razlogi prevladovanja javne koristi, ki je lahko tudi socialna ali gospodarska, in koristne posledice bistvenega pomena za okolje«

Uporaba razloga »zagotavljanje zdravja in varnosti ljudi, vključno z zračno varnostjo, ali drugi nujni razlogi prevladovanja javne koristi, ki je lahko tudi socialna ali gospodarska, in koristne posledice bistvenega pomena za okolje« je sprejemljiva za odstrel medvedov zgolj zaradi zagotavljanja zdravja in varnosti ljudi.

V Sloveniji se povprečno zgodita 1 do 2 napada medveda na človeka letno. Še več pa je situacij, ko medved prestraši ljudi. Obstajajo sicer številne možnosti, ki zmanjšujejo habituacijo medveda na človeka, kar je glavni razlog za pojavljanje medvedov v bližini naselij in ljudi. Ti ukrepi nevarnost napadov medveda na človeka lahko zmanjšajo, ne morejo pa je povsem preprečiti. Uporaba razloga »zaradi zagotavljanja zdravja in varnosti ljudi« je za odstrel medveda sprejemljiva.

Druga možnost je uporaba razloga »zaradi nujnih razlogov prevladovanja javne koristi, ki je lahko tudi socialna ali gospodarska«. Smernice Evropske komisije (3) razlagajo, da je edino javna korist tista, ki dopušča uporabo tega razloga in ne zasebna korist ali korist neke skupine ljudi. Javno korist pa lahko zagovarjajo tudi fizične osebe ali skupine. Smernice tudi razlagajo, da mora biti druga javna korist večja od koristi, ki jih daje Direktiva o habitatih, ter da mora biti dolgoročna.

1.2.2 Obstoj »drugih možnosti«

1.2.2.1 Odstrel

Kot smo pokazali v prejšnjih točkah, je uveljavljanje izjeme za odstrel medvedov sprejemljivo zaradi:

- zmanjševanja škod na domačih živalih, pridelkih in drugem premoženju,
- zagotavljanja zdravja in varnosti ljudi in
- uravnavanja populacije z okoljem.

Druge možnosti poleg odstrela v vseh zgoraj omenjenih primerih obstajajo: npr. popravki odškodninskega sistema, boljše varovanje živali in premoženja, postavitev medovarnih smetnjakov, sankcioniranje neustreznega odlaganja klavniških odpadkov, spodbujanje govedoreje in konjereje namesto reje drobnice na osrednjem območju razširjenosti medveda, prepoved neposrednega krmljenja medvedov ob prisotnosti človeka in dosledno ukrepanje ob morebitnih kršitvah, izobraževanje in obveščanje lokalnega prebivalstva ter prenova upravljavskih načrtov (povzeto po (6)). Namenjeni so zmanjševanju habituacije medvedov na človeka. Pri taki strukturiranosti in prepletenosti gozda, kmetijskih površin in urbane krajine, kot je v Sloveniji, pa bo do habituacije medvedov na človeka prihajalo tudi v bodoče in tudi ob izvajanju drugih možnosti. Zato je mogoče izvajanje izrednega odstrela konfliktnih medvedov, ki kažejo očitne znake habituacije na človeka ter izvajanje trajnostnega odstrela medvedov zaradi vzdrževanja družbene nosilne kapacitete okolja. Nujno pa je izvajanje tudi vseh zgoraj naštetih ukrepov.

Druge možnosti poleg odstrela medvedov obstajajo, vendar niso zadostne.

1.2.2.2 Odvzem mrtvih medvedov iz narave

Podatke o trenutnem stanju populacije je mogoče pridobiti le od prosto živečih osebkov, druge možnosti ne obstajajo.

1.3 Časovno obdobje, v katerem se lahko izvede odvzem iz narave

Zavod za gozdove Slovenije predlaga, da se načrtovani odstrel izvede v obdobju od 1. 10. 2016 do 30. 4. 2017. K temu je potrebno upoštevati tudi dejstvo, da se poleg načrtovanega odstrela medvedov preko celega leta izvaja tudi izredni odstrel, ki se nato upošteva pri načrtovanju odstrela v naslednjem načrtovalskem obdobju. Izredni odstrel je namenjen odstranitvi že habituiranih medvedov, medtem ko je redni odstrel namenjen vzdrževanju velikosti populacije. Na predlagano časovno obdobje za odstrel nimamo pripomb. Najdene mrtve medvede se lahko iz narave odvzame v obdobju med 1. 10. 2016 in 30. 9. 2017.

1.4 Geografsko območje, na katerem se lahko izvede odvzem iz narave

Zavod za gozdove Slovenije predlaga, da se odstrel izvede na delu območja Posavskega lovsko upravljavskega območja, delu območja Novomeškega lovsko upravljavskega območja, območju Kočevsko-Belokranjskega lovsko upravljavskega območja, območju Notranjskega lovsko upravljavskega območja (razen v lovišču Brezovica), delu območja Primorskega lovsko upravljavskega območja, delu območja Triglavskega lovsko upravljavskega območja, delu območja Zahodnega visokokraškega lovsko upravljavskega območja (razen v loviščih in delih lovišč na desnem bregu Soče in delu lovišča Vrhnika severno od železniške proge Ljubljana-Postojna) in na delu območja Zasavskega lovsko upravljavskega območja (podrobneje je območje določeno v strokovnem mnenju Zavoda za gozdove Slovenije).

Zavod za gozdove predlaga odstrel medvedov tudi v »območju izjemne prisotnosti« in v »prehodnem območju« na območju Zasavskega, Novomeškega in Posavskega LUO (med AC Ljubljana-Obrežje in reko Savo ter v Triglavskem LUO v prehodnem območju, kjer redni odstrel glede na ukrepe v strateških dokumentih za upravljanje z rjavim medvedom ni predviden. Strategija upravljanja z rjavim medvedom (*Ursus arctos*) v Sloveniji je bila sprejeta 2002 in v

nekaterih delih potrebuje prenovo. Prostorska opredelitev medvedje populacije in način upravljanja z njo v posameznih območjih je eden takih delov. Menimo, da je treba do nastanka nove Strategije popolnoma upoštevati v obstoječi Strategiji postavljene cilje. Ukrepe varstva in upravljanja pa je treba prilagoditi novim razmeram in dejstvu na tak način, da bodo prispevali k doseganju postavljenih strateških ciljev in ne nasprotno, da bodo ohranjanje vrste zaradi zastarelosti določenih ukrepov oteževali in oddaljevali od zastavljenih ciljev. Zavod Republike Slovenije za varstvo narave je že v lanskem letu predlagal, da se del odstrela preusmeri na nova območja, kjer se že redno pojavljajo škode. Menimo, da je smiselno redni odstrel 80 medvedov razporediti tudi v zgoraj predlaganih območjih na način, da se prisotnost vrste v teh območjih kljub odstrelu ohranja. Razpoložljivi podatki o velikosti populacije ne izkazujejo povečanja populacije, zato je mogoča le prostorska prerazporeditev rednega odstrela 80 medvedov in ne povečanje rednega odstrela na celokupno 83 medvedov.

Zavod za gozdove Slovenije predlaga, da se v Kočevsko-Belokranjskem in Notranjskem lovsko upravljavskem območju večji odstrel dodeli loviščem, na katerih je v preteklih letih nastala večina konfliktnih situacij med medvedi in ljudmi. Prednostno naj bi se v osrednjem območju medveda odstrel izvrševal v 1,5 km pasu okrog naselij prav tako tudi na lokacijah, kjer pogosteje prihaja do škod. Menimo, da bi se odstrel v vseh lovsko upravljavskih območjih moral porazdeliti tako, da bi bilo odstrela več v tistih loviščih, kjer se pojavlja večji del škod.

Menimo, da se odvzem mrtvih medvedov iz narave lahko izvaja na celotnem območju Slovenije.

1.5 Dovoljena sredstva oziroma načini za odvzem iz narave in omejitve njihove uporabe

Zavod za gozdove Slovenije predlaga, da se v populacijo rjavega medveda poseže z odstrelom. Poleg odstrela bi iz narave odvzeli tudi vse najdene mrtve osebke. Glede na dosedanje trende, bi bilo teh osebkov med 10 in 20. To so predvsem medvedi, katerih pogin je posledica trkov na cestah in železnicah. Sem Zavod za gozdove Slovenije uvršča tudi osebke, ki so odstreljeni zaradi preprečitve mučenja ranjene živali (npr. medvedi, ki so ranjeni v prometni nesreči).

Zavod za gozdove Slovenije predlaga tudi upoštevanje določil 7. in 10. člena Pravilnika o odvzemu osebkov vrst rjavega medveda (*Ursus arctos*) in volka (*Canis lupus*) iz narave (13) in določil Pravilnika o vrstah in moči lovskega orožja, načinu zasledovanja ranjene ali obstreljene živali ter višini škode na divjadi, ki je povzročena s protipravnim lovom (15). Na ta predlog nimamo pripomb.

Zavod za gozdove Slovenije predlaga, da se pri vseh primerih medvedov, pri katerih se pojavi sum na nalezljive bolezni, in medvedov, ki so bili najdeni mrtvi ali odstreljeni v nejasnih okoliščinah, obvesti pristojne inšpekcijske službe oziroma organe pregona. Odvzem vzorcev tkiv naj poteka skladno z 11. členom Pravilnika o odvzemu osebkov vrst rjavega medveda (*Ursus arctos*) in volka (*Canis lupus*) iz narave (13). Zavod za gozdove Slovenije predlaga, da se o rezultatih raziskav poroča Ministrstvu za kmetijstvo in okolje, Zavodu za gozdove Slovenije, upravljavcu lovišča, od koder je bil medved dostavljen v pregled, in Zavodu Republike Slovenije za varstvo narave. Po opravljenem pregledu in odvzetih vzorcih se osebek v skladu z zakonodajo preda Prirodoslovnemu muzeju Slovenije, če ta izkaže interes zanj. Zavodu za gozdove Slovenije naj se dovoli, da opravi vse potrebne meritve na najdenih mrtvih in odstreljenih medvedih.

1.6 Potrebni nujni ukrepi v zvezi z izvedbo nadzora odvzema iz narave

Nadzor odvzemov iz narave naj vrši Zavod za gozdove Slovenije in inšpekcijske službe Inšpektorata Republike Slovenije za kmetijstvo in okolje.

1.7 Možni pogoji, skladno s katerimi se odvzem iz narave lahko izvede, zlasti glede na tveganje za zagotavljanje ugodnega stanja drugih rastlinskih in živalskih vrst

Dodatni pogoji za odstrel in odvzem mrtvih živali, zaradi zagotavljanja ugodnega stanja drugih rastlinskih in živalskih vrst, niso potrebni.

2 Volk (*Canis lupus*)

Direktiva o habitatih, Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah in tudi sodna praksa v Sloveniji nalagajo, da morajo biti za odvzem volkov iz narave izpolnjeni trije predpogoji:

- obstoj enega ali več razlogov, ki so navedeni v prvem odstavku 7. člena Uredbe o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah;
- da ni drugih zadovoljivih možnosti in
- da poseg ne bo škodoval vzdrževanju ugodnega stanja ohranjenosti populacije.

2.1 Ocena o vplivu odvzema iz narave na ohranitev ugodnega stanja populacije

2.1.1 Stanje populacije

Direktiva o habitatih za vrste podaja naslednjo definicijo ugodnega stanja:

- »če podatki o populacijski dinamiki te vrste kažejo, da se sama dolgoročno ohranja kot preživetja sposobna sestavina svojih naravnih habitatov, in
- če se naravno območje razširjenosti vrste niti ne zmanjšuje niti se v predvidljivi prihodnosti verjetno ne bo zmanjšalo, in
- če obstaja in bo verjetno še naprej obstajal dovolj velik habitat za dolgoročno ohranitev njenih populacij.«

Sodoben pristop upravljanja z živalskimi vrstami pomeni načrtovanje upravljanja z vrsto na nivoju populacije (10), ne glede na državne meje, vendar pa mora vsaka država zagotavljati ugodno stanje vrste na svojem ozemlju (3).

Volčja populacija v Sloveniji je zelo majhna. Na podlagi zbranih neinvazivnih genetskih vzorcev volkov je bila ocenjena številčnost na okrog 39 volkov (34-42) oktobra 2010, 40 volkov (38-43) oktobra 2011, 46 volkov (45-55) oktobra 2012 (12) v letu 2015 pa je bila številčnost volkov ocenjena na 64 osebkov (54-76). Volk v Sloveniji pripada Dinarsko-Balkanski populaciji, ki šteje okoli 3900 osebkov (9).

Do zdaj zbrani podatki kažejo, da imamo v Sloveniji okoli 10 tropov, od katerih vsaj 4 živijo na obeh straneh meje med Slovenijo in Hrvaško. Poročilo projekta SloWolf (12) navaja, da se letno v populaciji pojavi 56% novih volkov (45% mladičev in 11% imigrantov). Letno iz narave odvezamemo okoli 26% volkov (odstrel, povozi in ostala poznana smrtnost), dodatno pa iz populacije »izgine« še okoli 21% volkov (emigracije in nezaznana smrtnost). Rezultati kažejo, da številčnost izjemno niha na letni ravni, med leti pa je zelo stabilna. Poročilo opozarja na velik pomen izginjanja reproduktivnih volkov iz populacije. Posledica izginjanja reproduktivnih volkov je začasen izpad reprodukcije na posameznem območju, zato je treba biti pri poseganju v populacijo izjemno previden.

Podatki pridobljeni v okviru projekta SloWolf (12) kažejo, da je verjetnost parjenja v sorodu in hibridizacije s psi majhna. Fragmentiranost prostora ne predstavlja težave za volka, zato je genski pretok po Dinaridih zelo intenziven. V Sloveniji sta bila zaznana samo dva volkova, ki bi lahko bila križanca med hibridom in volkom, vendar pa je to domnevo še potrebno raziskati. V Sloveniji in vse do Like ni bilo zaznanih križancev med volkom in psom, zato se domneva, da sta

ta dva volkova dejansko osebka iz druge populacije. Metoda, s katero so bili zaznani križanci, namreč zaznava križance med volkom in hibridom enako kot volkove iz druge populacije.

Slovenska populacija volkov glede na zadnje podatke o velikosti populacije in tropih izpolnjuje kriterije iz definicije ugodnega stanja vrste. Populacija je v ugodnem ohranitvenem stanju.

2.1.2 Velikost odvzema

Podatki iz genetske raziskave volkov kažejo, da je številčnost volkov v letih 2010-2015 rahlo porasla. V tem obdobju (2009-2014) je bilo povprečno letno iz narave odvzetih 9,8 volkov.

Zavod za gozdove Slovenije v strokovnem mnenju navaja, da se v Sloveniji zgodita do dva primera nezakonitega odstrela volkov letno (v letih 2013-2015 so se zgodili 4 primeri), Zavod za gozdove Slovenije pa vse sume nezakonitega odstrela volkov dosledno prijavlja ustreznim organom.

Odvzem je naravnan tako, da se v vsakem tropu odvzame le po en osebek. Prostorsko je odvzem dodatno omejen še tako, da se odstrel ne vrši v loviščih s posebnim pomenom, s čimer se ohranja povezanost slovenskega dela volkov s preostalo Dinarsko-Balkansko populacijo. Odstrel se tudi ne izvaja med februarjem in avgustom, ki je ključno obdobje za vzgojo mladičev.

Zavod za gozdove predlaga, da se odvzem omeji tudi s številom odvzetih odraslih osebkov. Če število odraslih osebkov preseže 50% se odstrel takoj ustavi. To predstavlja 5 volkov starejših od 2 let. Zavod za gozdove predlaga, da se odstrel časovno razporedi tako, da se v obdobju med 1. 10. 2016 in 31. 1. 2017 odvzame iz narave 8 volkov, dva pa se odvezmeta v septembru 2017.

Menimo, da naj se odvzem iz narave dodatno omeji tako, da se odvzem iz narave ustavi takoj, ko so v obdobju med 1. 10. 2016 in 31. 1. 2017 iz narave odvzeti 4 odrasli volkovi, ali 5 odraslih volkov v obdobju do 30. 9. 2017. S tem ugotavljamo, da odvzem 10 volkov iz narave ne bi imel negativnega vpliva na stanje vrste v naravi. Hkrati ugotavljamo, da strokovno mnenje ne podaja obrazložitve, zakaj je za izpolnitev razlogov za poseganje v populacijo potreben predlagani odvzem in kakaj manjši odvzem ne bi zadostoval.

Tudi odvzem najdenih mrtvih volkov iz narave ne bo imel negativnega vpliva na stanje populacije.

2.2 Utemeljenost poseganja v populacijo

2.2.1 Razlogi za odvzem iz narave

Zavod za gozdove Slovenije v strokovnem mnenju predlaga odvzem volkov iz narave iz razloga »selektiven in omejen odvzem živali iz narave zaradi uravnavanja velikosti populacije z okoljem, pod strogo nadzorovanimi pogoji in v omejenem številu« na podlagi 6. alineje prvega odstavka 7. člena Uredbe o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah (2004).

Upravno sodišče (2016) je razsodilo, da je pri uravnavanju populacije z okoljem potrebno poleg naravnega okolja upoštevati tudi družbeni vidik okolja, ki določa toleranco ljudi do volka. Upravno sodišče je tudi opozorilo, da v strokovnem mnenju ni navedeno, pri katerih interesnih skupinah lahko legalni odstrel poveča toleranco in celo interes za ohranjanje volka. Zavod za gozdove Slovenije v strokovnem mnenju za 2016-2017 navaja, da so pri nas to predvsem lovci in rejci pašnih živali. Za lovce Zavod za gozdove navaja, da jih je le okoli 20 % negativno nastrojenih do volkov, čeprav jih polovica (51 %) meni, da volkovi uplenijo preveč jelenjadi in srnjadi. Zavod za gozdove Slovenije nadalje razlaga tudi odnos rejcev pašnih živali do volkov.

Odnos do volkov naj bi bil odklonilen, kar utemeljujejo predvsem z medijskimi objavami o volku in mnenji predstavnikov kmetov in lokalnih skupnosti. Zavod za gozdove Slovenije razlaga, da je toleranca do volkov v »krhkem« ravnovesju, ki se lahko hitro poruši. Pri tem navajajo primer iz Italije (naselitev medveda v provinci Trento), kjer se je toleranca do medvedov bistveno zmanjšala, predvsem zaradi škod, ki so jih povzročili priseljeni medvedi.

Zavod za gozdove Slovenije v strokovnem mnenju navaja, da se v Sloveniji zgodita do dva primera nezakonitega odstrela volkov letno. Akcijski načrt za upravljanje populacije volka (*Canis lupus*) v Sloveniji za obdobje 2013-2017 navaja, da raziskave pri volku kažejo, da je za zmanjšanje krivolova odločilna možnost legalnega odstrela, sama višina odstrela pa na krivolov nima vpliva.

Glede na navedeno v strokovnem mnenju Zavoda za gozdove Slovenije in glede na ugotovitve Ustavnega sodišča (22. in 25. točka sodbe) menimo, da v strokovnem mnenju ni dovolj konkretnih podatkov, ki bi dokazovali, da bo odvzem volkov iz narave predvsem znotraj interesne skupine rejcev pašnih živali povečal toleranco in celo interes za ohranjanje volka.

2.2.2 Obstoj »drugih možnosti«

2.2.2.1 Odstrel

Uveljavljanje razloga za odstrel volkov je sprejemljivo samo zaradi uravnavanja velikosti populacije z okoljem, pod strogo nadzorovanimi pogoji in v omejenem številu.

Druge možnosti za zmanjševanje krivolova s strani lovcev poleg odstrela navaja Akcijski načrt za upravljanje populacije volka (*Canis lupus*) v Sloveniji za obdobje 2013-2017 (1) kot:

- ukrepe za vključevanje javnosti v upravljanje populacije volka,
- ukrepe za obveščanje javnosti
- ukrepe za zmanjševanje nezakonitega odstrela volkov.

Na obstoj drugih možnosti za izboljšanje sprejemljivosti volkov in odnosa javnosti do volka je opozorilo tudi Upravno sodišče (2016). Kot primer drugih možnosti sodišče navaja ozaveščanje javnosti, varovanje drobnice, bolj učinkovit odškodninski sistem in sistem sofinanciranja. Pri tem opozarja, da zgolj prepočasno izvajanje ukrepov s strani države ne more biti legitimen razlog za izvedbo ukrepa odstrela volka.

Zavod za gozdove Slovenije se v svojem strokovnem mnenju do teh drugih možnosti ni opredelil.

Zavod za gozdove Slovenije v Strokovnem mnenju našteva druge možnosti, ki se pojavljajo v javnosti kot ustrezne druge možnosti odstrela. Strinjamo se z Zavodom za gozdove Slovenije, da odlov živih živali iz narave z namenom zapiranja v ujetništvo, sterilizacija in kastracija ter preseljevanje živali v tujino, kjer bi lahko bil prostor za te osebkove so neetični, nesprejemljivi, neizvedljivi ali pa so nesorazmerno zahtevnejši od odstrela.

2.2.2.2 Odvzem mrtvih volkov iz narave

Podatke o trenutnem stanju populacije je mogoče pridobiti le od prosto živečih osebkov, druge možnosti ne obstajajo.

3 Navadni ris (*Lynx lynx*)

3.1 Razlogi za odvzem iz narave

3.1.1 Razlog »zagotavljanje koristi varstva živalskih in rastlinskih vrst in ohranjanja habitatnih tipov«

Uporaba razloga »zagotavljanje koristi varstva živalskih in rastlinskih vrst in ohranjanja habitatnih tipov« za odvzem risov iz narave je ustrezna. Namen odvzema najdenih mrtvih risov iz narave je ugotoviti vzroke smrti, kar lahko doprinese k boljšemu poznavanju stanja vrste pri nas in posledično boljšemu upravljanju z vrsto, ki je na robu ponovnega izumrtja.

3.1.2 Razlog »selektivno in omejeno ujetje, opremljanje z oznakami ali poseg, ki lahko povzroči poškodovanje ali odvzem živali za namene raziskovanja«

Uporaba razloga »selektivno in omejeno ujetje, opremljanje z oznakami ali poseg, ki lahko povzroči poškodovanje ali odvzem živali za namene raziskovanja« za odvzem risov iz narave je ustrezna. Kot predlaga Zavod za gozdove Slovenije, je namen odvzema mrtvih osebkov iz narave ugotovitev razlogov smrti. Z najdenih mrtvih osebkov pa nameravajo odvzeti vzorce za genetske preiskave, ki jih bodo izvedli strokovnjaki na Oddelku za biologijo, Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani. Noben ris ne sme biti usmrčen za namene raziskav.

3.1.3 Obstoj »drugih možnosti«

Podatke o trenutnem stanju populacije je mogoče pridobiti le od prosto živečih osebkov, druge možnosti ne obstajajo.

3.1.4 Ocena o vplivu odvzema iz narave na ohranitev ugodnega stanja populacije

Dinarska populacija risa, kateri pripadajo tudi risi v Sloveniji, je med najbolj ogroženimi v Evropi. Kot najverjetnejša vzroka za trenutno zaskrbljujoče stanje sta bila prepoznana parjenje v sorodstvu in ilegalni odstrel. Po bliskoviti rasti po ponovni naselitvi risa pri nas je populacija v zadnjih 10-15 letih začela močno upadati, tako da danes risu v Sloveniji ponovno grozi izumrtje. Odvzem mrtvih živali iz narave ne bo imel negativnega vpliva na stanje populacije.

3.2 Časovno obdobje, v katerem se lahko izvede odvzem iz narave

Zavod za gozdove Slovenije predlaga, da se morebitne najdene rise odvzame iz narave v času med 1. 10. 2016 in 30. 9. 2017. Na predlagano časovno obdobje nimamo pripomb.

3.3 Geografsko območje, na katerem se lahko izvede odvzem iz narave

Zavod za gozdove Slovenije ni predlagal območja, na katerem bi radi odvzeli mrtve rise iz narave. Menimo, da se odvzem mrtvih risov iz narave lahko vrši na celotnem območju Slovenije.

3.4 Dovoljena sredstva oziroma načini za odvzem iz narave in omejitve njihove uporabe

Vse najdene mrtve osebkke naj se posreduje Veterinarski fakulteti Univerze v Ljubljani, da ugotovi vzrok smrti. Posreduje naj se celoten osebek ali le vzorce, za katere se dogovori z Veterinarsko fakulteto. Vzorce tkiv za genetske preiskave naj se posreduje tudi Biotehniški fakulteti Univerze v Ljubljani, Oddelku za biologijo. Po opravljenem pregledu in odvzetih vzorcih se osebek v skladu z zakonodajo preda Prirodoslovnemu muzeju Slovenije, če ta izkaže

interes zanj. Zavodu za gozdove Slovenije naj se dovoli, da opravi vse potrebne meritve na najdenih mrtvih risih.

3.5 Potrebni nujni ukrepi v zvezi z izvedbo nadzora odvzema iz narave

Nadzor odvzemov iz narave naj vrši Zavod za gozdove Slovenije in inšpekcijske službe Inšpektorata Republike Slovenije za kmetijstvo, gozdarstvo, hrano in okolje. Ugotovitve vzroka smrti se naj posreduje Zavodu Republike Slovenije za varstvo narave in Zavodu za gozdove Slovenije.

3.6 Možni pogoji, skladno s katerimi se odvzem iz narave lahko izvede, zlasti glede na tveganje za zagotavljanje ugodnega stanja drugih rastlinskih in živalskih vrst

Dodatni pogoji za odvzem mrtvih živali, zaradi zagotavljanja ugodnega stanja drugih rastlinskih in živalskih vrst, niso potrebni.

Lep pozdrav!

Pripravila:
Damjan Vrček
višji naravovarstveni svetovalec

mag. Martina Kačičnik Jančar
visoka naravovarstvena svetnica

dr. Darij Krajčič
direktor

Literatura

- 1) Akcijski načrt za upravljanje populacije volka (*Canis lupus*) v Sloveniji za obdobje 2013-2017 (2013). http://www.mko.gov.si/fileadmin/mko.gov.si/pageuploads/podrocja/velike_zveri/akcijski_nacrt_upravljanja_volk_2013_2017.pdf (15. 7. 2015)
- 2) Direktiva o habitatih (1992): Direktiva Sveta 92/43/EGS z dne 21. maja 1992 o ohranjanju naravnih habitatov in prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst. Ur. l. EU, št. L 206
- 3) European Commission (2007): Guidance document on the strict protection of animal species of Community interest under the Habitats Directive 92/43/EEC. Final version. http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/guidance/pdf/guidance_en.pdf (1. 7. 2014)
- 4) Jelenčič M.: Ekološke značilnosti medveda. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta. <http://www.medvedi.si/enc-medvedi-splosno/main-bio-ekologija> (30. 6. 2014)
- 5) Jerina K., Krofel M. (2012): Monitoring odvzema rjavega medveda iz narave v Sloveniji na osnovi starosti določene s pomočjo brušenja zob: obdobje 2007-2010. Končno poročilo. Naročnik: Ministrstvo RS za okolje in prostor, Agencija RS za okolje, Vojkova 1b, 1000 Ljubljana. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire: 33 str.
- 6) Jerina K., Krofel M., Stergar M., Videmšek U. (2012): Preučevanje dejavnikov habituacije rjavega medveda na človeka z uporabo GPS telemetrije. Končno poročilo – povzetek za uporabnike. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire, Ljubljana. 18 str.
- 7) Krofel M., Černe R., Jerina K. (2011): Analiza učinkovitosti odstrela volkov za zmanjševanje škod na domačih živalih (Analiza pripravljena v okviru projekta Life+ SloWolf). Končna verzija. SloWolf, Ljubljana. 17 str.
- 8) Large Carnivore Initiative for Europe (2014): Brown Bear – *Ursus arctos*. Brown bear facts. <http://www.lcie.org/Largecarnivores/Brownbear.aspx> (16. 7. 2015)
- 9) Large Carnivore Initiative for Europe (2014): Wolf – *Canis lupus*. Wolf facts. <http://www.lcie.org/Largecarnivores/Wolf.aspx> (16. 7. 2015)
- 10) Linnell J., Salvatori V., Boitani L. (2008): Guidelines for population level management plans for large carnivores in Europe. A Large Carnivore Initiative for Europe report prepared for the European Commission (contract 070501/2005/424162/MAR/B2). LCIE, Rim. 83 str.
- 11) Marinko U., Majić Skrbinšek A. (2011). Raziskava odnosa rejcev drobnice, lovcev in širše javnosti do volka in upravljanje z njim. Končno poročilo akcije A.6 projekta LIFE+ SloWolf. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo.
- 11a) Mulej J. in ostali (2013): Overall evaluation and monitoring of the project conservation achievements. Action E.2 of the project “Conservation and surveillance of the conservation status of the wolf (*Canis lupus*) population in Slovenia (2010-2013)- SloWolf”. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo.
- 12) Potočnik H., Krofel M., Skrbinšek T., Ražen N., Jelenčič M., Kljun F., Žele D., Vengušt G., Kos I. (2012): Projektno poročilo za Akcijo C1 (LIFE08 NAT/SLO/000244 SloWolf): Spremljanje stanja populacije volka v Sloveniji (3). 1., 2. in 3. sezona – 2010/11, 2011/12 in 2012/13. SloWolf. http://www.volkovi.si/images/stories/Ursa/porocilo_c1_koncno.pdf (1. 7. 2014)
- 13) Pravilnik o odvzemu osebkov vrst rjavega medveda (*Ursus arctos*) in volka (*Canis lupus*) iz narave (2009). Ur. l. RS, št. 28/09
- 14) Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam (2002). Ur. l. RS, št. 82/02, 42/10
- 15) Pravilnik o vrstah in moči lovskega orožja, načinu zasledovanja ranjene ali obstreljene živali ter višini škode na divjadi, ki je povzročena s protipravnim lovom (2005). Ur. l. RS, št. 73/05

- 16) Sket B., Gogala M, Kuštor V. (ur.) (2003): Živalstvo Slovenije. Ljubljana, Tehniška založba Slovenije
- 17) Skrbinšek T., Jelenčič M., Potočnik H., Trontelj P., Kos I. (2008): Varstvena genetika in ocena številčnosti medveda 2007. Projekt Analiza medvedov odvzetih iz narave in genetsko-molekularne raziskave populacije medveda v Sloveniji. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo: 1-14
- 18) SloWolf (2013): Pri Pivki povožena reproduktivna volkulja. Sporočilo za medije.
- 19) Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah (2004). Ur. l. RS, št. 46/04, 109/04, 84/05, 115/07, 96/08, 36/09, 102/11, 15/14
- 20) Zakon o ohranjanju narave (2004). Ur. l. RS, št. 96/04, 46/14
- 21) Zakon o varstvu okolja (2006). Ur. l. RS, št. 39/06 – uradno prečiščeno besedilo
- 22) Sodba št. I U 1522/2015-16 (2016). Upravno sodišče Republike Slovenije.

